

Aşıq Abbas Tufarqanlı irsinin nəşri: problemlər və perspektivlər

Xanım Mirzəyeva

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
AMEA Folklor İnstitutu. Azərbaycan.
E-mail: xanim102@mail.ru

Annotasiya. Azərbaycan klassik aşıq şeirinin tanınmış nümayəndələrindən olan Aşıq Abbas Tufarqanlının zəngin poetik irsi bir məktəb rolunu oynamış, bir sıra sənətkarlar onun yaradıcılığından bəhrələnərək gözəl sənət əsərləri yaratmışlar. Aşığın əsərlərinin ayrı-ayrı illərə aid müxtəlif nəşrləri olsa da, onlar həm say, həm də həcm baxımından seçilir. Qaynaqlarda verilən məlumatlara görə, Aşıq Abbas Tufarqanlının məhəbbət mövzusunda yazılmış qoşma və gəraylıları ilə yanaşı, qəzəlləri, dini məzmunlu müxəmməsləri də olmuşdur. Aşıq Hüseyn Sai tərəfindən 2015-ci ildə Təbrizdə ərəb əlifbasında çap edilmiş “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeyrlər)” adlı kitabda aşığın şeyrləri həm say, həm janr, həm də mövzu əhatəsinə görə xüsusilə seçilir. Hal-hazırda Aşıq Abbas Tufarqanlı irsinin əvvəlki illərə aid nəşrləri ilə həmin kitab arasında qarşılıqlı müqayisə aparmaq, aşığın əsərlərinin daha mükəmməl nəşrini hazırlamaq qarşıda duran əsas vəzifələrdəndir. Məhz belə bir nəşr hazırlandıqdan sonra aşığın ədəbi irsinin daha da dərinə və hərtərəfli tədqiq edilməsinə imkan yaranmış olacaqdır.

Açar sözlər: Aşıq Abbas Tufarqanlı, gəraylı, qoşma, rədif, heca vəznə

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 11.12.2021; qəbul edilib – 18.12.2021

The edition of Ashug Abbas Tufarganli's heritage: The problems and perspectives

Khanım Mirzayeva

Doctor of Philosophy in Philology
Institute of Folklore of ANAS. Azerbaijan.
E-mail: xanim102@mail.ru

Abstract. The rich poetical heritage of Ashug Abbas Tufarganli, one of the prominent representatives of classical ashug poetry of Azerbaijan played an important role in the creativity of a number of masters; they benefited from his creativity and created a wonderful works of art. Although Ashug's works have different editions for different years, they differ both in number and volume. According to sources, in addition to goshma and gerayli written on the theme of love, Ashug Abbas Tufarganli had ghazals and religious mukhammeses, too. Ashug's poems differ in terms of number, genre and content in the book named “Tufarganli Ashug Abbas (poems)” published by Ashug Huseyn Sai in Arabic Alphabet in Tabriz, in 2015. At present, the current tasks are to make mutual comparisons between the publications of the poet's legacy from previous years with this book and to prepare a more perfect edition of the works of ashug. After the preparation of such a publication, it will be possible to study the poet's literary heritage in a deeper and more comprehensive manner.

Keywords: Ashug Abbas Tufarganli, gerayli, goshma, radif, syllabic verse

Article history: received – 11.12.2021; accepted – 18.12.2021

Giriş / Introduction

Azərbaycan klassik aşığı şeirinin ən görkəmli nümayəndələrindən biri sayılan Aşığı Abbas Tufarqanlıın zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığı həmişə diqqət mərkəzində olmuş, aşıqların repertuarında xüsusi yer tutmuşdur. Aşığın poetik irsi bir məktəb rolunu oynamış, bir çox sənətkarlar bu söz xəzinəsindən bəhrələnməklə yeni-yeni əsərlər yaratmışlar. Aşığı Abbas Tufarqanlıın həyatı ilə bağlı “Abbas və Gülgəz” dastanı formalaşmış, bu dastan əsrlər boyu el sənətkarlarının repertuarında özünə möhkəm yer qazanmışdır. Hətta dastanla bağlı belə bir fikir vardır ki, “Abbas və Gülgəz” dastanların padşahı, “Qurbani” isə vəziridir.

Tədqiqatlarda Aşığı Abbasın XVI əsrin sonları – XVII əsrin əvvəllərində, bəzən isə konkret olaraq “1585-1650-ci illərdə” [1, s.97-103] Təbriz şəhəri yaxınlığında yerləşən Tufarqan kəndində (indiki Azərşəhərdə) yaşayıb-yaratdığı göstərilir. Araşdırıcıların qeyd etdiyinə görə, aşığın doğulduğu Dıxarqan kəndinin adı sonradan ağızdan-ağıza dolaşaraq “Dıfarqan”, nəhayət, “Tufarqan” şəklinə düşmüşdür.

Aşığın şeirləri ilə tanışlıq göstərir ki, o, gənc yaşlarından mükəmməl təhsil almış, ana dili ilə yanaşı, fars və ərəb dillərini də öyrənmiş, dini biliklərə, o cümlədən islam tarixi və dininə dərin bələd olmuşdur. Şeir-sənət yurdu kimi tanınan Təbriz ədəbi mühiti Aşığı Abbasın yetişməsi üçün zəngin bir məktəb rolunu oynamış, şeir-sənət yığıncaqları, saz-söz məclisləri, el

şənlikləri onun aşığı sənətinin sirlərini öyrənməsi üçün münbit şərait yaratmışdır.

Şeirlərində “Qul Abbas”, “Şikəstə Abbas”, “Tufarqanlı Abbas”, “Aşığı Abbas”, “Bikəs”, yaxud da sadəcə “Abbas” təxəllüslərini işlədən Aşığı Abbas Tufarqanlıın əsərləri yaşadığı dövrdə yazıya alınmasa da, bir çox şeir dəftərcələrinə, cümlələrdə və əlyazmalarda mühafizə olunmuş, günümüzədək gəlib çatmışdır. Öncə də qeyd edildiyi kimi, Azərbaycan dastan yaradıcılığının kamil nümunələrindən biri olan “Abbas və Gülgəz” dastanında da Aşığı Abbasın şeirlərindən nümunələr qorunub saxlanılmışdır. Bu dastan, eyni zamanda, aşığın həyatı ilə bağlı bir çox məlumat və hadisələri də özündə birləşdirir. Odur ki, “Abbas və Gülgəz” dastanı Aşığı Abbas Tufarqanlıın həm həyatı, həm də yaradıcılığı ilə bağlı qaynaq rolunu oynayır. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, Abbas Tufarqanlı bir aşığı – tarixi şəxsiyyət kimi bu dastanda özünün təsdiqini tapmışdır. Təsədüfi deyil ki, “Abbas və Gülgəz” dastanının tədqiqatçısı f.ü.f.d. Vüsalə Məmmədova bu barədə belə yazır: “Abbas və Gülgəz” dastanının şeirləri çox zəngindir. Bu şeirlərin bir qismi bu günədək dəfələrlə toplanıb nəşr edilmişdir. Həmin şeirlər “Aşığı Abbas Tufarqanlıın şeirləri” adı ilə verilmişdir. Əslində, biz Abbas Tufarqanlı adlı tarixi şəxsiyyətin – aşığın varlığını “Abbas və Gülgəz” dastanına əsaslanaraq söyləyə bilərik. Çünki bundan başqa əlimizdə geniş mənbə və ya konkret faktlar yoxdur” [19, s.129].

Əsas hissə / Main Part

1920-ci illərdən etibarən Salman Mümtaz və Hümmət Əlizadə kimi tədqiqatçıların səyi nəticəsində “Abbas və Gülgəz” dastanında yer alan şeirlərin bir arada toplanaraq nəşr edilməsi işinə başlanılmışdır. İlk dəfə Salman Mümtazın 1927-1928-ci illərdə iki cildə nəşr etdirdiyi “Xalq şairləri” kitabına Aşığı Abbas Tufarqanlıın bir neçə şeiri də daxil edilmişdir. [15] Daha

sonra isə Hümmət Əlizadənin müxtəlif illərdə nəşr etdirdiyi kitablarda [8; 9; 5; 6] Aşığı Abbas Tufarqanlıya aid fərqli sayda şeirlər yer almışdır. Sonrakı illərdə Əhliman Axundov [16; 10], S.Axundov [3; 4], İlyas Tapdıq [2], Cahangir Qəhrəmanov (11), Paşa Kərimov [13] və s. müəlliflərin tərtibi ilə nəşr olunmuş müxtəlif kitablara da Aşığı Abbas Tufarqanlıya aid şeirlər da-

xil edilmişdir. “Azərbaycan aşığıları və el şairləri” [İki cildə, I cild. Bakı, “Elm”, 1983] nəşri əsasında təkmilləşdirilərək təkrar nəşrə hazırlanmış ikicildlik “Azərbaycan aşığı şeirindən seçmələr” kitabının birinci cildində də Aşıq Abbas Tufarqanlıya aid şeirlər çap olunmuşdur [7].

Aşıq Abbas Tufarqanlının çap olunan əsərləri içərisində Araz Dadaşzadənin nəşrə hazırladığı “Tufarqanlı Abbas. 72 şeir” kitabı xüsusilə seçilir [17]. Sonrakı dövrlərdə isə ayrı-ayrı tədqiqatçılar aşığın çap olunmuş şeirlərinə əlavə edilə biləcək bir sıra yeni nümunələr üzə çıxarmış, onun ədəbi irsinin zənginləşməsi sahəsində dəyərli işlər görmüşlər. Folklorşünaslıqda həm Aşıq Abbas Tufarqanlıya, həm də “Abbas və Gülgəz” dastanının müxtəlif versiyalarında aşığa aid olması şübhə doğurmayan şeir nümunələrinin üzə çıxarılması və nəşri sahəsində bir sıra dəyərli işlər görülmüşdür ki, fil.ü.f.d. Vüsalə Məmmədovanın tədqiqatlarında onlara daha geniş yer verilmişdir [19, s.128-137; 20, s.122-129; 21, s.20-24].

Göründüyü kimi, Aşıq Abbas Tufarqanlıya məxsus şeirlərin bir arada toplanılması işi həmişə diqqət mərkəzində olmuşdur. Artıq, demək olar ki, bir əsrdir ki, bu sahədə müxtəlif işlər görülmüş, fərqli-fərqli nəşrlər işıq üzə görmüşdür. Son illərdə Aşıq Abbas Tufarqanlı şeirlərini özündə birləşdirən ən həcmli kitab 2015-ci ildə (h.ş.1393-cü ildə) Təbrizdə Aşıq Hüseyn Sai tərəfindən “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeirlər)” adı ilə nəşr olunmuşdur. [18] Bu kitab həm həcminə, həm də orada toplanmış nümunələrin janr və məzmun zənginliyi ilə seçilən bir nəşr olub, Aşıq Abbas Tufarqanlı irsinin dərinədən öyrənilməsi işində dəyərli bir mənbədir. Kitabla tanışlıq bu vaxta qədər Aşıq Abbas Tufarqanlının yaradıcılığı ilə bağlı deyilmiş bir sıra fikirləri təsdiqləmiş olur. Məsələn, akademik Həmid Araslı 1956-cı ildə “XVII-XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı” adlı kitabında yazırdı: “XVII-XVIII əsrdən qalmış bir çox cümlələrdə Tufarqanlı Abbasın aşığı şeiri üslubunda yazılmış qoşmaları, gəraylıları ilə birlikdə qəzəlləri, dini mövzuda yazılmış müxəmməsləri də saxlanılmışdır. Lakin şairin xalq üslubunda yazdığı şeirlər daha çox şöhrət qazandığından, əruz

vəznində yazılmış və dini mahiyyət daşıyan şeirləri unudulmuşdur” [12, s.108].

Ancaq Aşıq Hüseyn Sainin çapa hazırladığı “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeirlər)” kitabı göstərir ki, Aşıq Abbasın həm əruz vəznində, həm də dini mövzuda yazdığı şeirlərin bir qismi hələ də unudulmamış, aşığılar tərəfindən bu gün də yaşadılır. Haqqında danışılan kitaba Aşıq Abbas Tufarqanlının bəzisi eyni, lakin bəndlərinin sayı baxımından fərqli olan 58 gəraylısı, 138 qoşması, 2 vücutnaməsi, 2 meracnaməsi, 8 divanisi, 4 cıqalı təcni, 7 təcni, 7 qıfılbandı, 11 deyişməsi, 4 qəzəli, 1 gülşannaməsi, 1 xəmsə-divanisi daxildir. Tərtibçi sonda Gülgəz xanıma aid olan şeirləri də ayrıca başlıq altında vermişdir. Kitabda yer alan müxtəlif janrlı şeirlərdə, xüsusilə gəraylı və qoşmalarda dini motivli nümunələr üstünlük təşkil edir. Bu şeirlərlə tanışlıq bir daha təsdiqləyir ki, Aşıq Abbas dini elmlərə, islam dininə və tarixinə, Qurani-Kərimə, islamın müqəddəs şəxsiyyətlərinin həyat yoluna dərinləndən bələd olmuşdur.

Ümumiyyətlə, bu nəşrin Aşıq Abbas Tufarqanlının indiyə qədər çap olunmuş əsərləri ilə müqayisəli şəkildə araşdırılması aşığın ədəbi irsinin daha da dərinləndirilməsinə və bütün yönələri ilə tədqiq edilməsinə geniş imkan verir. Kitabda yer alan şeirlər mövzu, məzmun, mündəricə, forma, janr, quruluş, dil-üslub, sənətkarlıq və poetika baxımından o qədər zəngindir ki, onları hərtərəfli şəkildə üzə çıxarmaq xüsusi bir tədqiqatın mövzudur. Həmin nümunələrin üzərində mətnşünaslıq baxımından araşdırma aparılmalıdır. Onları həm bənd sayı, həm də çoxvariantlılıq (nüsxə fərqləri) baxımından müqayisəli şəkildə tədqiq etmək və daha dəqiq hesab edilə bilən variantı üzə çıxarmaq xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Məhz bu işlər həyata keçirildikdən sonra Aşıq Abbas Tufarqanlı irsini müəmməl şəkildə araşdırmaq mümkündür.

Kitaba daxil olan nümunələrdə vəzn pozuntuları da vardır. Təsədüfi deyil ki, Aşıq Abbasın şeirlərini toplayıb nəşr etdirən Aşıq Hüseyn Sai kitaba yazdığı giriş hissəsində bunu səmimi şəkildə etiraf edir: “Bu kitabda şeirlər nə qədər düz ola, nə qədər yanlış, günah bizdə deyil. O şeirləri eldən-obadan – şairlərdən – el aşığılarından – aşığısevənlərdən yığdıq, sizlərə təqdim edirik”. Göründüyü kimi, toplayıcı özü də bunu

bilməmiş və onun aydın şəkildə izahını vermişdir. Eyni janra aid nümunədə misralardakı hecaların sayı fərqlidir. Məsələn, deyə ki, gəraylı janrına aid nümunələrdə misralarda heca sayı 8 əvəzinə, bəzən 7, 9, 10, qoşma janrına aid nümunələrdə misralarda isə heca sayı 11 əvəzinə, bəzi hallarda 9, 10, 12, 13 olur.

Ümumiyyətlə, bu nəşr, əsasən, çoxvariantlılığı ilə seçilir. Belə ki, kitabda bir çox hallarda aşığın eyni şeiri iki dəfə təkrarlanır. Bu təkrarlarmada əsas fərq həmin şeirlərin bəndlərinin sayında göründüyü kimi, bir sıra hallarda söz və ifadələrdə, misra və beytlərdə də müşahidə olunur.

Qeyd etdiyimiz kimi, Aşıq Hüseyn Sainin nəşr etdirdiyi “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeirlər)” kitabının digər nəşrlərdən əsas fərqi ona daxil olan şeirlərin sayca çoxluğuudur. Öncə verilən örnəklərdən də göründüyü kimi, bu cür kəmiyyət çoxluğu bir çox hallarda eyni şeirin fərqli bənd sayı ilə təkrar verilməsi ilə bağlıdır. Amma kitabda şübhə doğuran bəzi məqamlar da vardır. Zənnimizcə, kitabda toplanan bütün nümunələrin, həqiqətən, Aşıq Abbas Tufarqanlıya aidliyinə ehtiyatla yanaşmaq lazımdır. Onların arasında başqa müəlliflərə, aşıqlara aid olan şeirlər də yer ala bilər. Konkret olaraq kitabda rast gəlinən iki nümunə şübhə ehtimalını daha da artırır. Belə ki, Aşıq Hüseyn Sainin nəşr etdirdiyi “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeirlər)” kitabına “Qoşmalar” başlığı ilə daxil olan ilk iki qoşmanın Aşıq Abbas Tufarqanlıya aid olması özünü elmi cəhətdən doğrultmur. Üç bənddən ibarət olan birinci qoşma “Nə dedi?” adlanır və aşağıdakı kimidir:

*Badi-səba, mənim ərzi-halımı,
Ol gülü rənayə dedin, nə dedi?
Ahü-naləm asimana çatıbdı,
Gərdəni minayə dedin, nə dedi?*

*Qəm əlindən payı-bəstə olduğum,
Hal pərişan, dil şikəstə olduğum,
Eşqində dolanıb xəstə olduğum,
Gözləri şəhləyə dedin, nə dedi?*

*Baxan yoxdur mən Abbasın ahına,
Qurbanam mərdlərin qibləgahına,
Üzümlü tutaram şahlar şahına,
Ol büti-zibaya dedin, nə dedi?*[18, s.82]

Verilən qoşmanın rədifli və iki bəndi Qasım bəy Zakirin məşhur, hətta orta məktəblərdə tədris olunan “Badi-səba, mənim dərdi dilimi...” misrası ilə başlayan beş bənddən ibarət “Dedin, nə dedi?” rədifli qoşmasını, demək olar ki, təkrarlayır; sonuncu bənd də azacıq fərqlərlə bir-birinə çox yaxındır. Əyanilik naminə Qasım bəy Zakirin qoşmasından aşağıda verilən 3 bəndə diqqət yetirmək kifayətdir:

*Badi-səba, mənim dərdi-dilimi
Ol büti-zibayə, dedin, nə dedi?
Ahü-naləm asimanə yetdiyin
Gərdəni minayə dedin, nə dedi?*

*...Qəm əlindən payı-bəstə olduğum,
Hal pərişan, dil şikəstə olduğum,
Bəstəri-möhnətdə xəstə olduğum,
Gözləri şəhləyə dedin, nə dedi?*

*Sərasər fələyin şəmsü mahına,
Tamam yer üzünün qibləgahına,
Zakirin əhvalın xublar şahına
Ağlaya-ağlaya dedin, nə dedi?* [14, s.164]

Göründüyü kimi, eyniyyət göz qabağındadır. Belə ki, hər iki qoşmanın birinci bəndinin ilk misrasında “dərdi-dilimi” ilə “ərzi-halımı” ifadələri bir-biri ilə əvəzlənmişdir. Zakirin qoşmasının həmin bəndində işlənən “Ol büti-zibayə” ifadəsi yerini dəyişərək, Aşıq Abbasa aid edilən qoşmanın sonuncu misrasına keçmişdir. Eləcə də hər iki qoşmanın həmin bəndinin üçüncü misrasında “çatıbdı” ilə “yetdiyin” sözləri bir-biri ilə əvəz edilmişdir...

Digər nümunəyə diqqət edək. Kitabın “Qoşmalar” bölümündə yer alan üç bənddən ibarət ikinci qoşma da rədifinə görə “Gəlsin” adlanır:

*Səba, məndən söylə o Gülgəz yara,
Gözəllər çıxıbdı seyrənə, gəlsin.
Dəxi yubanmasın, işrət çağıdı,
Düzülüb məclisə peymanə, gəlsin.*

*Bənövşələr salsın başın aşağı,
Nərgiz olsun gözlərinə sadağa,
Yadlara camalı etsin qadağa,
Bülbülü gətirsin əfğanə, gəlsin.*

*Sürmə çəksin gözlərinə, qaşına,
Gündə yüz yol mən dolanım başına.
Abbas tək yanmağa eşq ataşına,
Cürəti var ağər, pərvanə gəlsin.*

[18, s.82-83]

Qasım bəy Zakirin beş bənddən ibarət eyni rədifli qoşmasının uyğun bəndləri isə belədir:

*Badi-səba, söylə mənim yarım,
Gözəllər çıxıbdı seyrənə, gəlsin!
Təğafül etməsin, işrət çağıdır,
İçilir hər yerdə peymanə, gəlsin!*

*Bənövşələr salsın başın aşğa,
Nərgiz olsun gözlərinə sadə,
Gül, camalın görüb düşsün torpağa,
Bülbülü gətirsin əfqanə, gəlsin!*

*Sürmə çəksin gözlərinə, qaşına,
Gündə min yol mən dolanım başına,
Zakir tək yanmağa eşq ataşına,
Cürəti var isə, pərvanə gəlsin! [14, s.165]*

Göründüyü kimi, Aşıq Abbasa aid edilən qoşmanın hər üç bəndi azacıq fərqlərlə Zakirin qoşmasının uyğun bəndləri ilə üst-üstə düşür. Aşıq Abbasa aid örnəyin birinci bəndinin ilk misrasında sözlər cüzi fərqlə saxlanılmış, “Gülgəz” adı ora əlavə edilmişdir. Həmin bəndin ikinci misrası eynilə təkrarlanır, üçüncü və dördüncü misraların hər birində isə bir ifadə fərqi (Zakirin qoşmasında olmayan “Dəxi yubanmasın” və “Düzülüb məclisə” ifadələri) müşahidə edilir.

Aşıq Abbasa aid edilən qoşmanın ikinci bəndi ilə Zakirin sözügedən qoşmasının eyni bəndi arasında yalnız üçüncü misra fərqlidir. Həmin misra Aşıq Abbasa aid qoşmada “Yadlara camalı etsin qadağa”, Zakirdə isə “Gül, camalın görüb düşsün torpağa” şəklindədir.

Hər iki qoşmanın sonuncu bəndində isə bircə fərqli söz var. Zakirin qoşmasının ikinci misradakı “min” sözü “yüz”lə əvəzlənib.

Beləliklə, təqdim olunan örnəklər arasındakı eyniyyət və yaxınlıq göz qabağındadır. Bəs bu nədən qaynaqlanır? Bu qoşmaların əsl müəllifi kimdir: Aşıq Abbas Tufarqanlı, yoxsa Qasım

bəy Zakir? Müşahidə edilən vəziyyətlə bağlı ehtimal şəklində iki fikir-müləhizə yürütmək olar. Birincisi, Qasım bəy Zakir Aşıq Abbas Tufarqanlı irsini çox sevmiş, heca vəznində yazdığı gəraylı və qoşmalarında ondan yaradıcı şəkildə bəhrələnmiş, hətta özü də bilmədən bu heyranlıqdan Aşıq Abbasa məxsus bəndləri öz qoşmasına əlavə edərək ona nəzirə yazmışdır. (Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edək ki, klassik divan ədəbiyyatında belə hallara rast gəlmək mümkündür.)

İkinci fikir isə belədir ki, bəzi aşıqlar özləri də bilmədən Qasım bəy Zakirin qoşmalarını Aşıq Abbas Tufarqanlının şeirləri ilə qarışdır salmışlar. Həmin nümunələr yaddaşdan-yaddaş keçdiyi üçün müəyyən variant fərqləri yaranmaqla yanaşı, Zakirin beş bənddən ibarət qoşmaları həcminə görə üç bəndə çevrilmişdir. Artıq qeyd edildiyi kimi, ikinci qoşmada hətta birinci misraya (“Badi-səba, söylə mənim yarım”) “Gülgəz” adı əlavə olunaraq “Səba, məndən söylə o Gülgəz yara” şəklində Aşıq Abbas şeirlərinə uyğunlaşdırılma da aparılmışdır. Zənnimizcə, sonuncu fikir daha inandırıcı görünür.

Sözügedən nəşrdə bəzi nümunələrin adlandırılmasında da fərqlər özünü göstərir. Məlumdur ki, aşıq şeirlərinin adlandırılması, adətən, rədifə görə olur; rədif olmadıqda isə başqa bir forma əsas götürülür. Bu nəşrdə müşahidə edilən bəzi örnəklərə nəzər salaq. Məsələn, “Duman” (4-cü) adlı gəraylı başqa nəşrdə rədifə görə “Eyləsin” [7, s.102], yaxud “Fərağım mənim” (34-cü) adlı gəraylı da başqa nəşrdə rədifə görə “Mənim” [7, s.100] adlanır. Bir çox qoşmalarda da eyni vəziyyət müşahidə olunur. Məsələn, bu nəşrdə rədifli iki sözdən ibarət olan iki qoşma bir sözlə – “Qurban” (60-cı) və “Olsun!” (139-cu) adlandırılrsa da, başqa nəşrdə həmin qoşmaların adlandırılması da məhz rədifə görədir: “Sənə qurban!” [7, s.124] və “Aydın olsun!” [7, s.123] və s.

Bu nəşrdə Aşıq Abbasın “Mənim” rədifli 24-cü gəraylısı səhvən “Qoşmalar” başlığı altında verilmişdir. Onu da qeyd edək ki, bu gəraylı həm məzmununa, həm bir sıra misraların eyniliyinə, həm də rədifinə görə “Gəraylılar” başlığı altında verilmiş “Fərağım mənim” adlı 34-cü gəraylının, demək olar ki, başqa bir variantıdır.

Yaxud Aşıq Hüseyn Sainin nəşrində Aşıq Abbasın cıqalı təcnisləri içərisində yer alan 4-cü nümunə başqa nəşrlərdə [7, s.105] səhvən qoşmalar içərisində verilir. Həmin kitabda bu cıqalı təcnis “Göz ala”, Aşıq Hüseyn Sainin nəşrində isə “Can ala” adlanır. Eləcə də Aşıq Abbasın “Yara yüz”, “İndi”, “Dərd ayağından”, “Pəri”, “Sarı gəl, sarı” rədifli təcnisləri digər nəşrlərdə [7, s.109; 110; 114; 117; 119] “Qoşmalar” adı altında getsə də, Aşıq Hüseyn Sainin nəşrində “Təcnislər” başlığı ilə verilmişdir.

Aşıq Hüseyn Sainin nəşrə hazırladığı kitabda Aşıq Abbas Tufarqanlı şeirlərinin indiyədək olan nəşrlərindən başqa fərqli cəhətlər də özünü

göstərir. Belə ki, digər nəşrlərdə Aşıq Abbasın adına getmiş bir sıra şeirlər burada, haqlı olaraq, Gülgəz xanımın adına verilmişdir. Məsələn, “Natəvanı” [7, s.99] gəraylısı, “Kərimdi” [7, s.115], “Ayrıl” [7, s.120] qoşmaları. “Xoş gəldin” qoşması isə həm bəndlərin sayına görə, həm də müəllifliyə görə fərqli variantdadır. Belə ki, həmin qoşma digər nəşrdə [7, s.122-123] dörd bənddən ibarətdir və möhürbəndində “Abbas deyər” ifadəsi işlənir. Aşıq Hüseyn Sainin nəşrində isə Gülgəz xanıma aid olub, 3 bənddən ibarətdir və möhürbəndi “Gülgəz deyər” sözləri ilə başlayır.

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, aparılan tədqiqat və müqayisələrə əsasən, deyə bilərik ki, Aşıq Abbas Tufarqanlı-nın ədəbi irsinin toplanması və nəşri həmişə diqqət mərkəzində olmuş, bu sahədə dəyərli işlər görülmüşdür. Ancaq aparılan tədqiqatlar və yeni nəşrlər göstərir ki, Aşıq Abbas Tufarqanlı əsərlərinin nəşri sahəsində bir sıra boşluqlar və çatışmazlıqlar hələ də qalmaqdadır. Bu fikri Aşıq Hüseyn Sainin tərəfindən toplanaraq 2015-ci ildə (h/ş.1393-ci ildə) Təbrizdə ərəb əlifbasında çap olunmuş “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeirlər)” adlı kitab əyani şəkildə göstərməkdədir. Aşıq

Abbas Tufarqanlı-nın qeyd edilən bu kitaba qədər nəşr olunmuş əsərləri tutuşdurulmalı, müqayisə yolu ilə Aşıq Abbasın şeirlərinin daha təkmilləşdirilmiş mətni hazırlanmalıdır. Bu iş isə həm Abbas Tufarqanlı irsinin, həm də, ümumilikdə, Azərbaycan aşıq sənətinin daha dərinədən öyrənilməsi işinə yaxından kömək etmiş olar. Gələcəkdə aşıqın əsərlərinin daha mükəmməl nəşrinin hazırlanması işində Aşıq Hüseyn Sainin “Tufarqanlı Aşıq Abbas (şeirlər)” kitabının əhəmiyyəti də danılmazdır.

Ədəbiyyat / References

1. Ahmet Caferoğlu . XVI-ıncı asır Azeri saz şairlerinden Tufarkanlı Abbas. “Azerbaycan Yurt Bilgisi”, I: İstanbul, 1932.
2. Aşıqlar (tərtib edən: İ.Tapdıq). Bakı: “Gənclik”, 1970.
3. Aşıqlar (tərtib edən: S.Axundov). Bakı: Azərnəşr, 1957.
4. Aşıqlar (tərtib edən: S.Axundov). II çap. Bakı: Azərnəşr, 1960.
5. Aşıqlar (toplayan: H.Əlizadə). Bakı: Azərnəşr, 1935.
6. Aşıqlar (toplayan: H.Əlizadə). Bakı: Azərnəşr, 1937.
7. Azərbaycan aşıq şeirindən seçmələr (tərtib edənlər: Ə.Axundov, İ.Abbaslı, H.İsrafilov). 2 cildə, I cild. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2005.
8. Azərbaycan aşıqları (toplayan: H.Əlizadə). I hissə. Bakı: Azərnəşr, 1929.
9. Azərbaycan aşıqları (toplayan: H.Əlizadə). II hissə. Bakı: Azərnəşr, 1930.
10. Azərbaycan aşıqları və el şairləri. I cild (tərtib edən: Ə.Axundov). Bakı: “Elm”, 1983.
11. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr (tərtib edən: C.Qəhrəmanov). 3 cildə, III cild. Bakı: “Şərq-Qərb”, 2005.
12. Həmid Araslı. XVII-XVIII əsr Azərbaycan ədəbiyyatı (ali məktəblər üçün dərslik). Bakı: ADU, 1956.

13. XVII əsr Azərbaycan lirikası (Antologiya) (tərtibçilər: P.Kərimov, M.Hüseyni). Bakı: Nurlan, 2008.
14. Qasım bəy Zakir. Seçilmiş əsərləri. Bakı: "Avrasiya Press", 2005.
15. Salman Mümtaz. Xalq şairləri. Bakı, "Kommunist". Birinci nəşr: 1927 (I cild), 1928 (II cild); İkinci nəşr: 1935 (I cild), 1936 (II cild).
16. Telli saz ustadları (tərtib edəni: Ə.Axundov). Bakı: Azərnəşr, 1964.
17. Tufarqanlı Abbas. 72 şeir (tərtib edəni: A.Dadaşzadə). Bakı: "Gənclik", 1973.
18. Tufarqanlı Aşıq Abbas. Şeirlər (toplayan: Aşıq Hüseyn Sai). Təbriz: "Əxtər", 1393.
19. Vüsalə Yaşar Məmmədova. "Abbas və Gülgəz" dastanının şeirlərinin tədqiqi və nəşri // Qərb Universiteti. Elmi xəbərlər (Humanitar elmlər seriyası). Bakı: Qərb Universiteti, № 2, 2015.
20. Vüsalə Yaşar Məmmədova. "Abbas və Gülgəz" dastanının şeirlərinin nəşri // "Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər". Elmi-ədəbi toplu, 2016/2 (49). Bakı: "Elm və təhsil", 2016.
21. Vüsalə Yaşar Məmmədova. "Abbas və Gülgəz" dastanının versiya və variantları. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın avtoreferatı. Bakı, 2018.

Издание наследия ашуга Аббаса Туфарганлы

Ханым Мирзоева

Доктор философии по филологии

Институт фольклора НАНА. Азербайджан.

E-mail: xanim102@mail.ru

Резюме. Богатое поэтическое наследие одного из представителей азербайджанской классической ашугской поэзии Ашуг Аббаса Туфарганлы сыграло роль школы, вдохновившей целый ряд мастеров слова на создание прекрасных произведений. Хотя в разные годы были изданы произведения ашуга, они различаются как по количеству, так и объёму. По имеющимся в источниках сведениям, наряду с созданными Аббасом Туфарганлы гошма и герайлы на любовную тему, он сочинял и мухаммасы на религиозные мотивы. Особенное значение представляет книга Ашуг Гусейна Саи "Туфарганлы Ашуг Аббас. Стихи", изданная в Тебризе на арабском языке в 2015 году, в которой стихи ашуга выделены по количеству, жанрам и мотивам. На сегодняшний день основная задача провести подробное сравнение изданий его наследия прошлых лет с данной книгой, подготовить более содержательное издание произведений ашуга. Только после такового создастся возможность глубже и всесторонне изучить литературное наследие ашуга.

Ключевые слова: Ашуг Аббас Туфарганлы, герайлы, гошма, редиф, рифмовой размер